

בית המקדש בירושלים

הרב ישראל אריאל

תוכן העניינים

תולדות המשכן והמקדש	פרק א:	//3
מקדש שלמה	פרק ב:	//31
בית שני	פרק ג:	//51
מבנה המקדש	פרק ד:	//69
כלי המקדש	פרק ה:	//85
בגדי כהונה	פרק ו:	//107
עבודת היום-יום במקדש	פרק ז:	//117
הסנהדרין בלשכת הגזית	פרק ח:	//155
האישה במקדש	פרק ט:	//169
ראש השנה במקדש	פרק י:	//195
יום הכיפורים	פרק יא:	//213
חג הסוכות במקדש	פרק יב:	//259
פסח במקדש	פרק יג:	//289
העלייה לרגל	פרק יד:	//323
חג השבועות במקדש	פרק טו:	//351
מחורבן לבניין	פרק טז:	//377
בניין המקדש בזמן הזה	פרק יז:	//393
מפתח תמונות		//406

תולדות המשכן והמקדש

תולדות המשכן והמקדש

הרמב"ם, בפתירתו להלכות בית הבחירה (א, א), כותב שהמקדש הוא בית לה, לעבודה במהלך השנה ולהתכנסות ברגלים. עם זאת, הבית גם צופן בתוכו רעיון.

כך מסבירים חכמינו ז"ל בתלמוד, שאחת המטרות שבשבילן נברא העולם היא המקדש. חכמינו ז"ל מונים את המקדש בין שבע רעיונות היסוד שלשמן ברא הקב"ה את עולמו, וכך היא לשון הגמרא במסכת פסחים (נד, א): "שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם, ואלו הן: תורה, ותשובה, וגן עדן, וגיהנום, וכיסא הכבוד, ובית המקדש, ושמו של משיח". כלומר, המקדש הוא נקודת פסגה בתהליך תיקון העולם ועלייתו, מכוחו בא המשיח ובאה גאולה שלמה לכל אומות העולם.

כפי שיבואר להלן, מסורת היא בישראל, שהקורבן הראשון בהר המוריה ובמקדש הובא על ידי אדם הראשון. אחריו בא נוח בקורבנותיו, ואחריו אבות האומה – אברהם יצחק ויעקב, עד אשר באו דוד ושלמה, ובנו את המזבח במקומו הקבוע לו בירושלים מאז ומעולם.

חכמינו ז"ל מפנים את תשומת לבנו לעבודה, שפעמיים נאמר בתורה לאברהם: "לך לך!". הצו הראשון נאמר לאברהם בעת יציאתו מחרץ לארץ ישראל, הצו השני בא

לאחר עשרה ניסיונות שנתנסה, והפעם היה הציווי: "לך לך... אל ארץ המוריה". ובלשון המדרש: "שתי פעמים נאמר: 'לך לך', ואין אנו יודעים אי זו חביבה, אם השנייה אם הראשונה", ומסקנת המדרש: "השנייה חביבה מן הראשונה" (בראשית רבה לט, ט). כלומר, הליכתו של אברהם יחד עם יצחק להר המוריה לבנות מזבח, וההכרזה על הקמת המקדש בישראל באותו המעמד – מעמד זה חביב מן ה"לך לך" הראשון, שכן המקדש הוא הפסגה והלב של ארץ ישראל.

עד אשר הוקם המקדש בירושלים חלפו זמנים. ישראל עולים ממצרים ומייסדים את המשכן לרגלי הר סיני. היום בו חנכו ישראל את המשכן, נחשב ליום מרכזי בתולדות העולם, וכלשון המדרש: "עשר עטרות נטל אותו היום: ראשון למעשה בראשית, ראשון למלכים, ראשון לנשיאים, ראשון לכהונה, ראשון לשכינה, שנאמר (שמות כה, ח): 'ועשו לי מקדש'. ראשון לברכה, ראשון לעבודה, ראשון לאיסור הבמה, ראשון לשחיטה בצפון, ראשון לירידת האש" (בראשית רבה ג, ט). ומבואר בדברי חז"ל שם, שבמכוון נבחר תאריך ראש חודש ניסן – יום בריאת העולם – ליום חנוכת המשכן, וזאת, בכדי

ללמד לדורות שהמשכן והשראת השכינה בתוכו הם ההשלמה לבריאת העולם.

מרגלי הר סיני ממשיך המשכן במסעותיו לארץ ישראל, כשהוא חונה במקומות שונים במדבר ובארץ: בגלגל, בשילה, בנוב ובגבעון, עד אשר הוקם המקדש הראשון בידי דוד ושלמה במקומו המיועד לו בהר המוריה בירושלים.

כפי שיתואר במהלך הפרקים להלן, הבית הראשון והשני הם הפרקים המפוארים ביותר בתולדות עם ישראל, אך, כאמור, יעדו העיקרי של המקדש – להיות לאור לכל יושבי תבל. זו היא תפילת עם ישראל המצפה והמתפלל, לבניין הבית השלישי –

שיבנה במהרה – שבית זה יעמוד לעד, ויהיה הוא מרכז רוחני לישראל ולעולם כולו.

כך ניבא ישעיה ב, ב: והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונישא מגבעות ונהרו אליו כל הגוים.

והלכו עמים רבים ואמרו: לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים.

קורבנו של אדם הראשון בהר המוריה

הציור שלפנינו מתאר את אדם וחווה לאחר החטא, בשבת הראשונה בעולם. אדם הראשון משורר לה' ומודה לפניו על יצירת הבריאה כולה. לפי המתואר בדברי חז"ל בתלמוד הירושלמי (מסכת נזיר ז, ב), אדם הראשון נוצר "עפר מן האדמה" מאדמת המזבח שבהר המוריה. למחרת היום בו נברא, הקים אדם במקום זה מזבח והקריב עליו קורבן. וכך הם דברי חכמינו ז"ל במסכת עבודה זרה (ח, א): "שור שהקריב אדם הראשון – קרניו קודמות [ביצירתן] לפרסותיו". מול מזבח זה עמד אדם הראשון בשבת הראשונה לבריאתו, הודה לה' על יצירתו "עפר מן האדמה", ועל בריאת היצורים כולם. (יצורי בראשית שונים נראים ברקע). כן התוודה על שחטא באכילת הפרי מעץ הדעת. כמתואר בדברי חז"ל, חווה שהייתה שותפה למעשה החטא – הייתה שותפה גם כן למעשה התשובה. במעמד תשובה זה שורר אדם הראשון את השיר "מזמור שיר ליום השבת" המתאר את פלאי ה' בבריאה.

1

//1 קורבנות קין והבל על המזבח

בציור נראים קין והבל לאחר שהקריבו את קורבנם לפני ה'. את קורבנם הם הקריבו בראש השנה השני לבריאת העולם, על גבי המזבח שבנה אדם הראשון בהר המוריה. הבל הביא "מבכורות צאנו ומחלביהן" וקורבנו התקבל, וקין – לעומתו – הביא "זרעי פשתן", וקורבנו נדחה.

בציור נראים קין והבל עומדים מול קורבנם, בין עצי הגן. הבל נושא ידיו בהודיה מול אש קורבנו העולה השמימה, ואילו קין נראה כשפניו נפולות, שכן אש קורבנו פונה לצדדים.

2

//2 נוח ובניו מקריבים קורבן על המזבח בצאתם מן התיבה

עם סיום המבול התקיים מעמד מיוחד של הקרבת קורבן על ידי נוח ובניו – כנראה בציור. בצאתם מן התיבה עשו יוצאי התיבה את דרכם להר המוריה, וזאת – כדי להודות לה' ולהביא לפניו קורבן, ככתוב (בראשית ח, כ): "ויבן נוח מזבח לה', ויקח מכל בהמה הטהורה... ויעל עולות במזבח". לפי מסורת חז"ל, נבנה מזבח זה בהר המוריה במקום בו הוקם המזבח על ידי אדם הראשון (פרקי דרבי אליעזר הגדול,

פרק כג). בציור נראה נוח מחזיק את האש לקראת הקרבתה, כששלושת בניו מכינים את הקורבנות האחרים, מן הבהמה ומן העוף. ברקע נראות נשות המשפחה, וכן נראים מקווי מים שנותרו מן המבול. (עצי הזית הנראים בתמונה הרי הם בהתאם למסורת חז"ל לפיה עלה הזית שהביאה היונה אל התיבה הובא מהר המשחה – הר הזיתים הסמוך לירושלים. ראה תרגום יונתן לבראשית ח, יא).

//1 הכרות אברהם על הקמת מקדש בישראל

עם סיום העקדה בהר המוריה, נושאים אברהם ויצחק את עיניהם אל המקום בו עתיד לקום המקדש – כנראה בציור. במעמד זה מכריז אברהם על הקמת המקדש, באומרו "ה' יראה!" כלומר, במקום זה שעליו נעקד יצחק – ייבנה מזבח קבוע ועליו יוקרבו קורבנות לפני ה'. כן התפלל שזכות העקדה ומסירות הנפש של יצחק תעמוד לישראל להציל אותם בעת צרה, ככתוב: "ויקרא אברהם שם המקום ההוא: 'ה' יראה!'" (בראשית כב, יד), ומפרש רש"י: "ה' יבחר, ויראה לו המקום הזה להשרות בו שכינתו ולהקריב בו קורבנות... ומדרש אגדה: 'ה' יראה' עקדה זו, לסלוח לישראל בכל שנה [בראש השנה] ולהצילם מן הפורענות... [וייראה, כאילו] אפרו של יצחק צבור על גבי המזבח".

בציור נראה אברהם בעת שנאמר לו: "אל תשלח ידך אל הנער!". מבטיהם של אברהם ויצחק פונים מערבה אל מקום המקדש העתיד לקום. במעמד זה, לדעת הרמב"ם (מורה נבוכים ג, מה), קבע אברהם את הכלל: 'שכינה במערב', כלומר, מקום השכינה במקדש יהיה במערב, ב"קודש הקודשים".

//2 תפילת יצחק בהר המוריה

בציור נראה יצחק נושא כפיו בתפילה מול המקום בו עתיד להיבנות המקדש. מרחוק נראית שיירת הגמלים המביאה עמה את אליעזר ורבקה.

בפסוקים המתארים את המפגש בין יצחק לרבקה נאמר (בראשית כד, סג): "ויצא יצחק לשווח בשדה לפנות ערב", ומובא במסכת ברכות (כו, ב) שיצחק תיקן את תפילת מנחה, שכן "אין שיחה אלא תפילה". במסכת פסחים (פח, א) מוסיפים חכמינו ז"ל ללמדנו שתפילת יצחק התקיימה בהר המוריה שנקרא "שדה". שכן אברהם קרא למקום המקדש "הר", ויצחק קראו "שדה", ואילו יעקב קראו "בית".

וראה רש"י בפירושו למסכת חולין (צא, ב) שמקום המקדש "הוא 'הר המוריה' שהתפלל בו אברהם, והוא 'שדה' שהתפלל בו יצחק, ככתוב (בראשית כד) 'לשווח בשדה'".

2

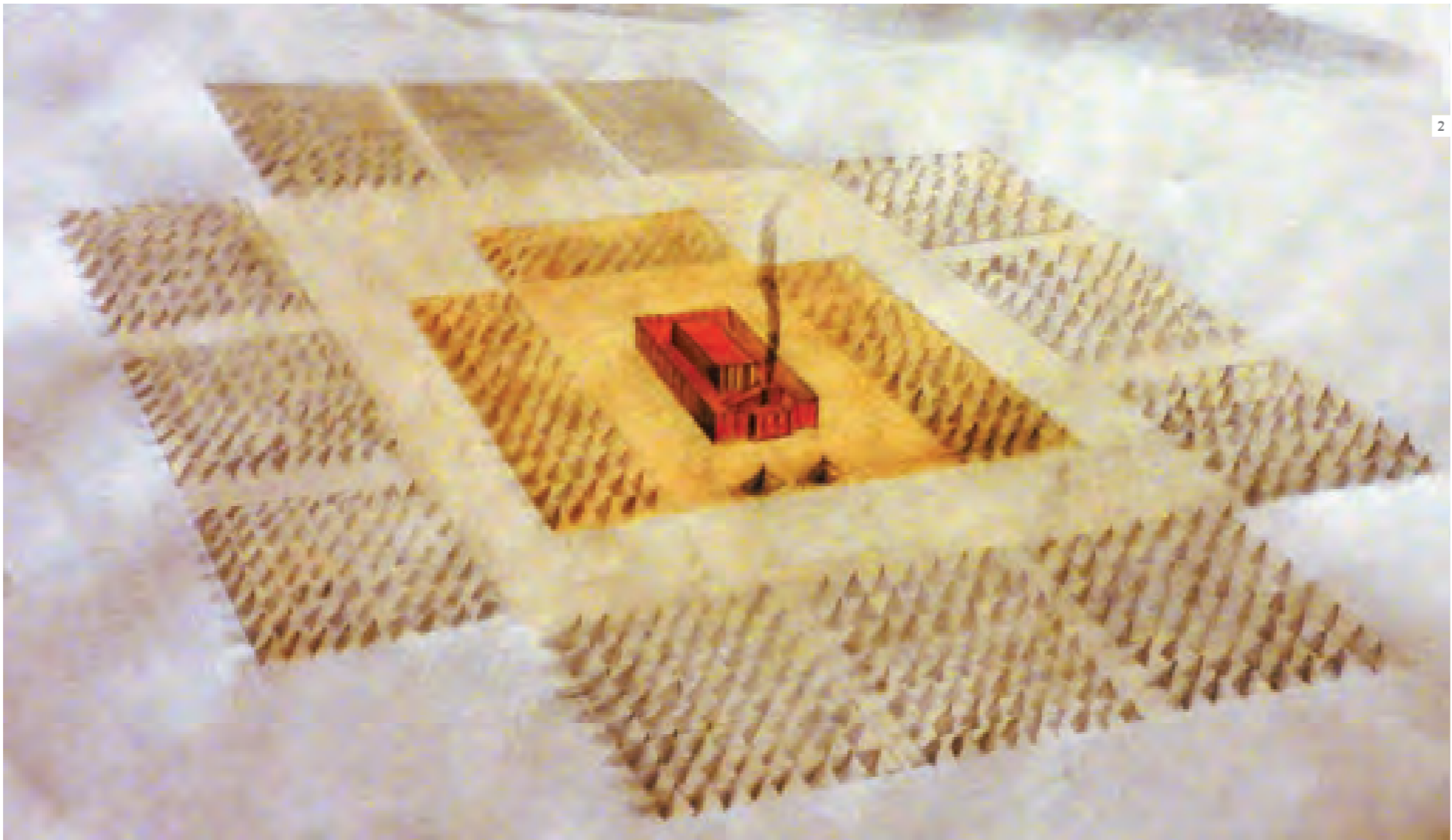
1

1

//1 חלום יעקב בהר המוריה

בציור נראה חלום ה"סולם" של יעקב כפי שהוא מבואר על ידי חז"ל במדרש. בחזון זה רואה יעקב את כבש המזבח – הלוא הוא ה"סולם", ואילו המלאכים – הרי הם הכוהנים לבושי הלבן, הדומים למלאכי מרום העובדים לפני ה'. לפי מסורת חז"ל, המקום בו לן יעקב – "בית אל" – אינו מקום היישוב הנקרא "בית אל", אלא מקום המקדש – "בית אלהים". כך הם דברי חכמינו ז"ל בבראשית רבה (סח, ט): "ויפגע במקום" – [יעקב התפלל] בבית המקדש". עוד מובא בבראשית רבה (סט, ז): "אמר

2

//2 קדושת המחנות במדבר

הציור בא להמחיש את קדושתו של מחנה ישראל במדבר, ואת דרגות הקדושה במחנה. שלוש קדושות עיקריות היו במחנה ישראל במדבר: הקדושה העליונה הייתה קדושת "מחנה שכינה", דהיינו המשכן והחצר (בצבע אדום – במרכז). קדושה שנייה הייתה קדושת "מחנה לווייה", מחנה שבט לוי שחנה סביב המשכן (בצבע חום בהיר). קדושת "מחנה ישראל" היא מקום הקדושה בדרגה הפחותה ביותר, דהיינו מקום מגורי השבטים, ששכנו סביב מחנה שבט לוי (בצבע צהבהב).

רבי שמעון בן יוחאי... מלמד שהראה הקב"ה ליעקב את בית המקדש". באופן דומה מתואר במדרש חלום יעקב, כחזון בו ראה יעקב בעיני רוחו את בית המקדש: "והנה סולם" – זה הכבש. 'מוצב ארצה' – זה מזבח... 'וראשו מגיע השמימה' – אלו הקורבנות שריחן עולה לשמים. 'והנה מלאכי אלהים' – אלו כוהנים גדולים. 'עולים ויורדים בו' – שהם עולים ויורדים בכבש" (בראשית רבה סח, יב). מכאן ברור פשר נדרו של יעקב בעת שיצק שמן על ראש המצבה: "והאבן הזאת אשר שמתו מצבה – יהיה בית אלהים".

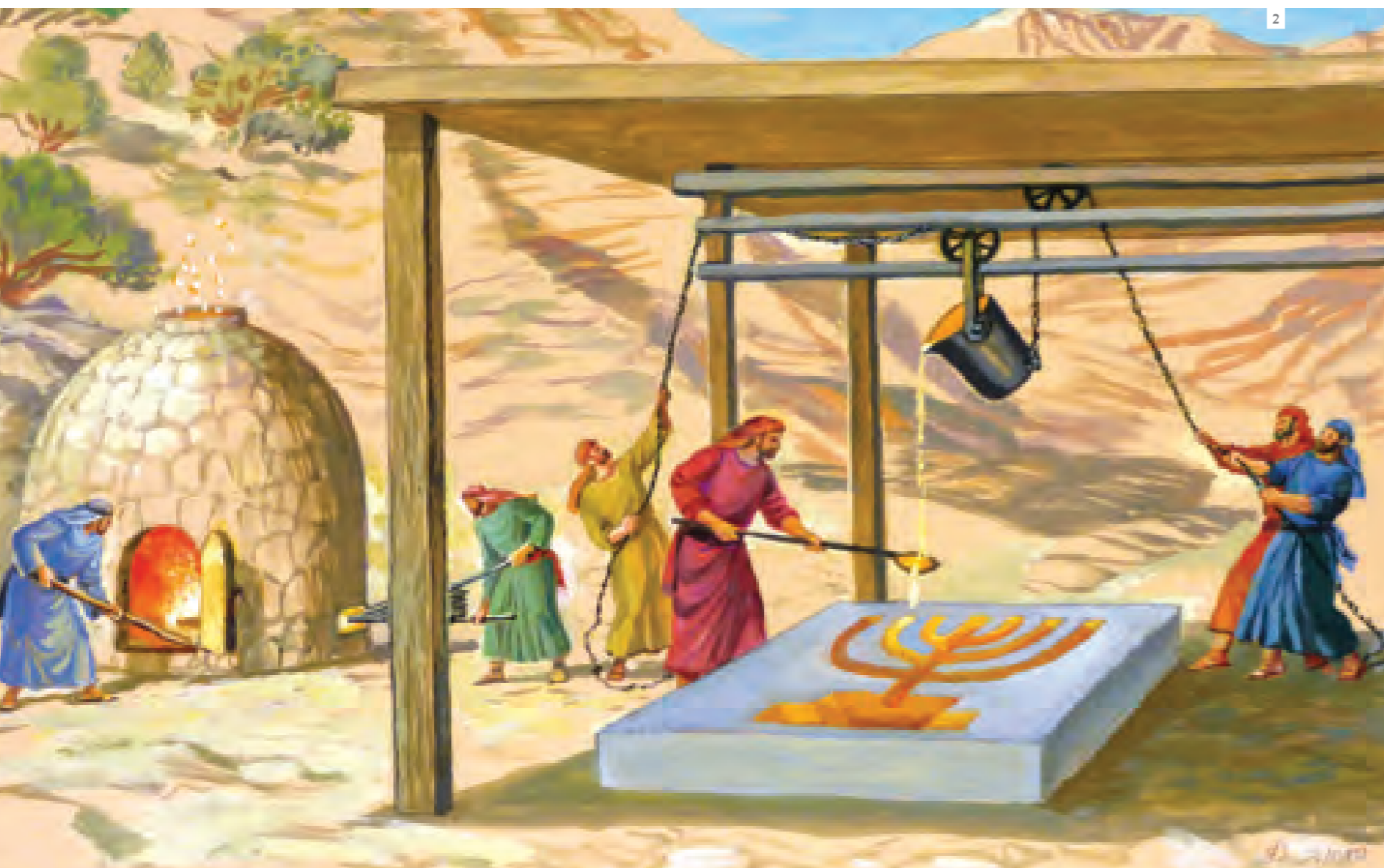
//1 יצירת המנורה במדבר ב"מקשה אחת"

עשיית המנורה בתנאי מדבר היא משימה קשה במיוחד. למרות זאת, יצר בצלאל מנורה "מקשה אחת זהב טהור" והעמידה במשכן. בציור נראים האומנים יוצרים את המנורה "מקשה" בהקשת קורנס. כן נראה המפקח על העבודה מטעם בצלאל, המוודא שהמנורה נעשית על כל פרטיה על פי התכניות שבידיו, כפי שקיבל אותן משה בהר סיני.

//2 מנורה "מקשה" – מעשה יציקה

בתנור מיוחד ובטמפרטורה גבוהה (כאלף מעלות צלזיוס). לאחר מכן יצקו את הזהב המותך לתוך כלי מיוחד, וממנו לתבנית המנורה שהוכנה מראש יחד עם עיטוריה ושאר פרטיה. עם השלמת היציקה, נותרה לאומנים מלאכה רבה בכדי להשלים את מעשה המנורה בעזרת מעשה קורנס ומכשירים אחרים, ובכך המלאכה באה לידי סיום.

ממקורות שונים בדברי חז"ל נראה כי המנורה נעשתה באמצעות יציקה – מלאכה הנחשבת מורכבת גם בתעשייה מתקדמת, בפרט במקרה שלפנינו בו נדרשת יציקת מנורה בגובה שמונה עשר טפחים. קיימות מספר אפשרויות לתהליך היציקה, ובציור נראית אחת הדרכים בהן פעלו האומנים אשר יצקו את המנורה בתנאים המיוחדים שבמדבר סיני. את הזהב התיכו

//1 המשכן ואהלו של משה

בציור מתואר מרכז מחנה ישראל. בחצר המשכן נראה המזבח ועשן המערכה המיתמר, וכן ענן השכינה השוכן על האוהל. האוהלים סביב הם מחנה שבט לוי. בתורה מתואר במפורט סדר מחנה לוויה המקיף את המשכן. במהלך התיאור נזכר מקום אהלו של משה שהיה מול פתח המשכן מזרחה (במדבר ג, לח). אהלו של משה היה גם מקום התועדות שבעים הזקנים – בית דינו של משה, ש"מבקש ה'" היה נפנה לשם (שמות לג, ז). בציור נראה המשכן במבט ממזרח, ומול פתחו (משמאל) – אהלו של משה, ממנו הייתה יוצאת תורה לישראל.

//2 חנוכת המזבח במשכן

בציור נראה אהרן הכהן במהלך חנוכת המשכן, כאשר הוא מברך את העם במעמד מיוחד בו ירדה אש מהשמים על המזבח. המשכן נחנך בראש חודש ניסן, כשנה לאחר יציאת ישראל ממצרים. חנוכת המשכן נעשתה במעמד כל ישראל, וכל אדם בקהל היה שותף בתרומה ובעשייה. וכך מתואר המעמד בתורה ובדברי חז"ל: "ויבוא משה ואהרן אל פני אוהל מועד, ויצאו ויברכו את העם" (ויקרא ט, כג). "נכנסו שניהם ונתפללו, שנאמר: 'ויבוא משה ואהרן אל אוהל מועד... ותצא אש

מלפני ה' ותאכל על המזבח את העולה ואת החלבים. וירא כל העם וירגזו ויפלו על פניהם'. כיוון שראו אש חדשה שירדה משמי מרום וליחכה על גבי המזבח, נפלו [כל העם] על פניהם ואמרו שירה. על אותה השעה הוא אומר (תהלים לג): 'רגזו צדיקים בה' לישרים נאוה תהילה'. אש שירדה בימי משה לא פסקה עד שירדה בימי שלמה" (פסיקתא זוטרתא, פרשת שמיני). בחזית הציור מימין, נראה נדב בן אהרן הכהן, כשהוא נופל ארצה בהביאו אש זרה.

המשכן לרגלי הר סיני

בציור נראה המשכן לרגלי הר סיני עם הקמתו. מעל המשכן – עמוד הענן, השוכן עליו תמיד בעת החניה. מסביב למשכן – מחנה שבת לוי עובדי המשכן, האחראים יחד עם הכוהנים על עבודת הקרבנות. המצווה הראשונה אותה נצטוו ישראל לקיים לאחר מתן הלוחות השניים למשה, עם ירידתו מהר סיני ביום הכיפורים, הייתה מצוות הקמת המשכן. וכך מתוארים הדברים ב"סדר עולם רבה" (פרק ה, ו): "ב[חודש ה]שלישי בשישה לחודש ניתנו להם עשרת הדברות, ויום השבת היה. ביום השביעי אחר עשרת הדברות עלה משה להר... ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה. ב"ז בתמוז ירד ושבר את הלוחות... עלה בשמונה עשר בתמוז, וביקש רחמים על ישראל... באותה שעה נתרצה הקב"ה לישראל ואמר למשה לפסול לוחות שניים ולעלות... ועלה בעשרים ותשעה באב ונשנית לו תורה פעם שנייה... ירד בעשרה בתשרי והוא היה יום הכיפורים, ובישרם שנתרצה לפני המקום... מה ציוום? ציוום לעשות את המשכן, התחילו לעסוק במלאכת המשכן... מה ברכה בירכס? אמר להם: יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם. אמר להם: אשריכם ישראל שזכיתם לעבודת המשכן, וכשם שזכיתם לכך – כך תזכו שיינתן לכם בית הבחירה ושתשרה שכינה בתוכם, שנאמר 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם'" (שמות כה, ח).

הלוויים החונים סביב המשכן אחראים על השירה בעת הקרבת קורבן התמיד, ועל הקמת המשכן ופירוקו בעת מסעות ישראל במדבר. סמוך לפתח המשכן ממזרח, שכנו אהליהם של משה ואהרן. באוהל משה התכנסו שבעים זקני העדה, הסנהדרין, אשר שמעו ולמדו את התורה מפי משה, והעבירו אותה לשבטי ישראל. בצד אהלו של משה שכן אוהל בו הונח ארונו של יוסף אשר התלווה במסעות למחנה הלוויים.

המחיצות ודרגות הקדושה לרגלי הר סיני

הציור בא להמחיש מעמד מיוחד אשר התקיים לרגלי הר סיני בעת מתן תורה. במעמד זה הקימו ישראל מצבות, ככתוב (שמות כד, ד): "ויבן [משה] מזבח תחת ההר ושתיים עשרה מצבה לשנים עשר שבטי ישראל". באותו מעמד נאמר למשה דרגות הקדושה במקדש, ככתוב: "ויעל משה ואהרן ונדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל" (שמות כד, ט), והעם כולו התייצב מול הר סיני תוך חלוקה לדרגות. ברשימת העולים להר, נקבע המקום אליו רשאי כל אחד להיכנס, כדוגמת המקדש. וכדברי רש"י (שמות יט, כד): "אתה מחיצה לעצמך, אהרן מחיצה לעצמו, והם הכהנים מחיצה לעצמם... והעם – כל עיקר אל יהרסו את מצבם לעלות אל ה'".

בציור נראה משה במעלה ההר (אין כל כוונה בציור לשקף את דמות משה איש האלהים, כי אם ללמוד ולהבין את הדברים לאשורם), כש"ספר הברית" בידו והענן מכסה עליו, כך שהוא נמצא ב"מחיצה לעצמו". למרגלותיו, בתחתית הציור, נראות אבנים החוסמות לאחרים את העלייה ל"מחיצתו" במעלה ההר.

למטה ממנו – המזבח שבנה משה, הכהנים בעבודתם, העולות והשלמים, האגנות ושתיים עשרה המצבות התוחמות את מקום ה"עזרה" – מקום "מחיצתם" המיוחדת של הכהנים.

למטה מהם – נראים שבעים זקני ישראל, "בית דינו של משה", העומדים אף הם "מחיצה לעצמם", בדומה ללשכת הגזית שבמקדש.

בקביעת שלוש ה"מחיצות" האמורות בהר סיני, נקבעה תבנית רוחנית קבועה במקדש: "מחיצתו" של משה היא מחיצת הנבואה במקדש – ההיכל וקודש הקודשים; "מחיצת" הכהנים היא מחיצת העבודה ב"עזרה" על גבי המזבח; ו"מחיצת" שבעים הזקנים היא מחיצת התורה – לשכת הגזית, שמשם יוצאת הוראה לכל ישראל.

למטה מכולם נראה העם היוצא מאהלי המחנה ומתייצב בתחתית ההר, ועליהם נאמר: "והגבלת את העם סביב לאמר, הישמרו לכם עלות בהר ונגוע בקצהו, כל הנוגע בהר מות יומת" (שמות יט, יב). ההר כולו נתקדש בקדושת "מחנה שכניה".

